

Lackfi János

CÉDRA

(avagy kevés forró vízben oldódó instant
tartalmi kivonat. Cukrot, tejszínt ízlés szerint)

„Szilánkra kell annak hasadnia, / aki fordított teljes életében” – írja Kálnoky László A MŰFORDÍTÓ HALÁLA című versében. Azt is hozzászéli, hogy az említett típusú irodalmi mesterember „kincset kapott, de nem kímélte, / mint a krumplícukrot, kímélte”. A rím kosztolányisan pimasz, a krumplícukrot meg nagyon szerettem mindig is, de könnyedén elképzelhető az undor, amely több kiló krumplícukor „betermelésekor” előáll. Ugyanígy érez az ember, ha nagy, kényes természetű és gyorsan elvégzendő fordítói munkában merül el nyakig. Ilyenféle feladat volt a tavalyi év folyamán Racine PHAEDRA-jának fordítása, amelyet a Pincészínháznak kellett elkészítenem. Mint mindig, kicsúsztam az időből, és a végén napi tíz-tizenöt (olykor húsz-) oldalnyi tömény, párrímes alexandrinust kellett abszolválnom. Ehhez hozzájött a céllev kényszere is: Racine inverziókkal, válogatottan előkelő hangzású jelzőkkel telezsúfolt líráját nemcsak „leporolnom” kellett (lévén Somlyó György fordítása idestova ötvenéves), hanem „mondhatóvá” tennem is. Ha a PHAEDRA olvasásakor nem is, előadásakor viszont kifejezetten zavaró lehet az a választékos ódontság és veretesség, amely a korban egy szűk réteg kifinomult ízlését célozta meg. Ráadásul soraimmal autentikusan felül kellett írnom a korábbi magyar szövegváltozatot, ezért szinte sehoh sem tartottam meg Somlyó rímeit, szerkesztési módját, kínálkozzanak azok bármily evidens megoldásként is. Könnyen elképzelhető, hogy kétezer-öt-száz sornyi, a fenti nehezítéssel terhelt szö-

veg határidőre fordítása rövid időn belül milyen lebegő, hiperérzékeny tudatállapotba hozza az embert. Bójának érezük magunkat a munka tengerén, imbolygunk ide-oda, a verssorok kénye-kedvének kitéve.

Ráadásul ugyanerre az időre esett, hogy a magyar királyi televízió sokadik ismételőakciójának keretében levetítette Frédi és Bényi, a két kőkorszaki szaki kalandjainak teljes szériáját, és gyermekeim természetesen minden este szorgalmasan nézték az adást. Pihenésképpen ilyenkor magam is leültem, és hallatlanul élveztem azt, amit gyermekként ugyaneme rajzfilmek láttán szinte alig észleltem: Romhányi fonák humorát és nyelvi leleményét. A munka kínja és Romhányi felettem lebegő szelleme tette tehát, hogy egy idő után fals rímek, sőt hamis(kás) alexandrinok tucatjai gyülekeztek a készülő PHAEDRA-szöveg partvonalán, várva a pályára lépést. Egy idő után eluntam nekik magyarázni, hogy itt ők nem rúgnak labdába, ez egy magvas és mély darab, mégis mit képzelnek magukról! Összeírogattam hát az ötleteket, és szép lassan kikerekedett az eredeti magasztos túlzásait felülmúló (pardon, überelő), annak ógörogös brutalitását sokszorozó (majdnem kétszer annyi a hulla), sebességét viszont korunk fúrge stopperórájához igazító (a terjedelem nyolcada lévén az eredetiének, minden sokkal gyorsabban megy végbe) „árnyékdarab”. Merem remélni, hogy egy remekmű monumentalitása az általa vetett árnyék nagyságát is megnöveli.

*Szereplő személyek: ugyanazok*JEAN RACINE *(bejön a színrre)*

Nem tetszik ez nekem, túl fanscali a vége.
 Mindenki tombol itt, és nyakig jár a vérben.
 Oldjuk meg a csomót, hátha úgy mást mutat
 A vér, a sár, a szív, az emberi anyag.
 Teljesedjék tehát Phaedra kérése, íme:
 Hé, hahó, ügyelő, a hősöket a színre!

Bejön Cédra, Hippolitosz

CÉDRA Apád halott, tudom, előnt most az epe
 Téged, s nem kérdezed, hogy szerettelek-e.
 Árva fiam szemét bicsakkoddal kivésnéd,
 Monddd, miként is telik tőled ilyen csibészesség?

HIPPOLITOSZ Ó, Cédra, jól tudod, nemes vérem sosem
 Engedne ily merénnyt, ne vádolj vérmesen!
 Esküszöm Jupiter, Júnó és Aszfodélosz
 Nevére, hogy nem is nyúlok fiad... szeméhez!
 Ha péppé veri őt sok vérmes zsoldosom,
 Sírok keservesen – szememet behunyom.

CÉDRA *(egyre szenvedélyesebben)*

Nemes viselkedés, ilyet nem is reméltem,
 Méltó vér vagy tehát, ki nem fürdik a vérben.
 Olyan faj a tiéd, mely sosem fajtalan,
 Elvesztem a fejem, s kínálom ajakam!
 Tudd: álgyűlöletem gerjedelmem fődözte,
 Ármány-álcát a vágy így ölt már mindörökre.
 Én úgy szerettelek, hogy meggyűlöltelek,
 Majdnem megöltelek, mert nem öleltelek,
 S nem öklelhettelek, öklendezve ölemmel,
 Jaj, mert gyűlve szeret, szerve gyűlet az ember!
 Te átkos dögevő, te sanda, bandzsa rém!
 Eddig rühelltelek, de most szeress belém!
(Szájon csókolja)

HIPPOLITOSZ *(nagyon ridegen, miközben Cédra fenekét tapogatja)*
 Fájdalom, asszonyom, nincs mód, hogy teljesítsem
 Vágyaid, rohadjak emiatt bár a sitten.
 Másé már a szívem, és olthatatlanul
 Vágyom rá, tégedet markolva most alul.
 Menjünk odébb kicsit, túl sok lesz itt a kőzet,
 Az ember rendesen még meg sem hempergőzhet.

Berohannak egy bokorba

- ARÍCIA Hol vagy, Hippolitosz, te szende, hű vitéz,
Kiben hősi erényt vastag... erszény tetéz?
Nem mondhat senki sem engem haszonlesőnek,
De elpatkolt apád, esélyeid ma nőttek.
Szegény árva vagyok, húsz bátyám volt pedig,
Tíz apám, száz anyám, s jaj, halott mindegyik!
Ocsmonda Thézeusz, hogy nehogy bosszút álljunk,
Szétszórtad mindenütt ezernyi porcikájuk!
*(Belerúg egy ott heverő koponyába, és
zokogva kivonul)*
- CÉDRA *(előjön a bokorból általánosan félrecsúszott öltözetben,
megigazítja ruháját, harisnyakötőjét, melltartóját,
rendbe rakja haját, majd átkot mond)*
Ó, te galád, te gaz, kutya ellett talán,
Hogy így elmenekülsz, míg tárva a... karám!
Ó, égi Neptunusz, Uránusz és Szaturnusz,
Eltúritek, hogy itt félbemarad a turnus!
Négyszer töltötte csak kedvét Hippolitosz,
És máris sápítoz, és máris sápadoz.
Értem én, mást szeret szívei mélyein,
Ó, jaj, alélok, ím, tátongó ez a kín!
(Elájul a besiető Oioné karjába)
- OIONONÉ Úrnóm, mi lelt! Nagy ég! Ciánt, ként, repülősót!
Nekem itt valami már régóta bűdös vót!

*Szolgák besietnek, Cián, Kén és Repülősó feliratú üvegcsékkel,
tartalmukat Cédrába töltik, aki rögtön feléled*
- CÉDRA Ó, jaj, hát hol vagyok, hogy nem vitt el a frász!
Ó, jaj, agyamra ment ez a papás-mamás!
Hogy ki volt a papa, s ki a buja fia,
Én már nem is tudom, átkozott maffia!
Elhúnyni akarok, halni halált halállal...
Kivéve, ha a srác még egy körre bevállal.
- OIONONÉ Hah, nemes érzemény, de fejedből kiverd!
Csak furmány hozhat itt nekünk ma már sikert!
Képzeld el, mi a hír, nem, nem, ki nem találod,
Elmondom, lám, neked, de tüstént, ha kivárod,
Elmondom én, hiszen most hallottam imént.
- CÉDRA Mondd már, mert véget ér a színházi idény!

OINONÉ De bizony mondom is, elmondja most a szájam,
Meghallja a füled, hegyezheted ma bátran,
Hadonássza kezem, kalapálja szivem,
Májam belesajog – bevérzett rendesen –
Belemben kanyarog, a zsigerekben érzem,
Hogy lüktető agyam formálja most beszédem...

CÉDRA Lassú vagy, vén tehén, ó, jaj, kínszenvedés,
Olyan minden szavad, mint böhöm konyhakés.

OINONÉ No lám csak, így legyen áldozatkész az ember:
Szakítok kedvéért menyemmel és vejemmel,
Férjemet elhagyom (kitől kap vacsorát?),
Jó atyám ott marad (ki mossa fogsorát?),
És árván pityereg tánti meg néni, bácsi,
Nagyi, dédi, üki s unokám, a kíváncsi,
Ezer pézsé lobog a honni partokon,
Mert nekem integet a sok derék rokon,
Már évek óta áll étlen-szomjan családom,
Mozdulni egy se mer, gondolja, hátha látom.
Unokaöccseim, hugom, bátyám...

CÉDRA Elég!
Nyista családfa, kuss! A frász essen beléd!
E némben ellenem ádáz merényt ma forral,
Ámde kiveszem én a nyelvét most kacorral!
*(Koturnuszából bicsakot húz elő, kinyitja,
és a pengével hadonászni kezd a megnémult
Oinoné orra előtt, aki ájultan rogy össze)*

OINONÉ Jahaj...

CÉDRA Sejtettem én, korcs fajból származol,
Sok gyáva sunnyogó, kiskéstől begazol!
De mi lehet a hír?

ISZMÉNÉ *(beszalad, lelkesen hadonászva magyaráz)*
Jaj, megvagy, Cédra, hála...
Képzeld, dühöng Athén, és fellázadt ma Spárta,
És Kappadókia meg Észak-Gallia,
Turkesztán háborog, fortyog ma India,
Gandhira esküszik... Ja nem, ez más darab lesz,
Annyi szent, hogy kiönt a Tigris és a Gangesz,
Mississippi befagy, és a Niagara
Visszafelé folyik, szörnyű tragédia!

CÉDRA Tárgyra, itt a bicsak!
(*Izsméné nyakához tartja*)

ISZMÉNÉ Nicsak, már meg ijesztget,
Pedig tetőfokán a *politikai* helyzet!

CÉDRA Beszélj!

ISZMÉNÉ A szitu, ó, az roppant egyszerű,
Együgyű, mint ama küklopsz, az egyszemű...
Férjed fiát sokan királynak kikiáltják,
Mások meg éltetik unokavőd leányát,
S fél füllel csíptem el: nagybátyád csapata
Már a kapuban áll, küszöbön a csata.
Az erőviszonyok most jók, Ariciának
Serege ugyanis holnap éjszaka támad,
S ami a városból addig épen maradt,
Porba döntögetik az egyesült hadak.
Tudtad, hogy sógorod ikrei lesben állnak
Mind a hatan, s a nép várja őket urának?
Micsoda alkalom! Gyerünk a trónra hát,
Törd le elleneid dölyfös szarvzatát.
(*Suttogva*) Vagy, mint én, menekülj!
(*Riadtan elrohan*)

Belép Thézeusz és Hippolitosz

CÉDRA (*iszonyodva*)

Ez Thézeusz, a férjem!

Azt hittem, föld alatt fetreng, fürödve vérben,
Pancser bérgyilkosok!
(*A következő pillanatban ridegen, férjéhez*)
Most visszavonulok!

THÉZEUSZ (*fiához*)

Mi ez a különös fogadtatás, tulok?

HIPPOLITOSZ Atyám, elmondani tiltja ezt a szemérem,
Habtiszta patyolat, szűz anyatej a vérem!
(*Fecskendőt húz elő, megcsapolja vénáját,
felmutatja az áttetsző folyadékot*)

THÉZEUSZ Ne hergelj, Hipikém, mert lesz ipiapacs,
Bökd már ki, ne legyél ilyen makacs ripacs.

- HIPPOLITOSZ Szennyezne szájamat e mocskos gondolatka,
Piszkolná füledet, lejutna a garatba,
Elcsapná a hasad, meghajtaná beled,
Én ilyen aljasat sosem tennék veled!
- THÉZEUSZ Nem ezért öltem én a szörnyeket halomba,
Fejemre nő fiam, eső után a gomba!
Ha nem monddod, Hipi, kiszaggatom hajad,
Kinyomom szemgolyód, letépem... szarvadat.
- HIPPOLITOSZ Kínozz halálra hát, ajkam örökre néma,
És sosem mondom el, hogy rám mászott a Cédra.
Azt sem árulom el, hogy amilyen dilis,
Nyakamba varrja az ügyet a kis hamis.
- THÉZEUSZ Ó, nem tenne ilyen!
(Kezébe temeti arcát)
- CÉDRA *(hisztérikusan beront, Hippolitoszra mutat)*
Ó volt, betette önként!
(Hisztérikusan kirohan)
- THÉZEUSZ *(a színpalak mögé mutat)*
Na jó, intettek ott, hajtsuk meg a cselekményt!
Szép kis ramazuri, a lábam kiteszem,
S ez összefekszik itt fűvel-fával nekem!
Én meg nyílt tengeren küzdöttem hús bivallyal,
Merő vér mindenem, mire eljön a hajnal,
Sárányból száztíz, krokodilból hatot,
Oroszlánt negyvenet nyíltan bevallhatok,
Eltettem láb alól öt pumát, négy gepárdot,
S vérig sértettem, ím, harminchat elefántot.
Állatkertre való szörnynek haraptam át
Pusztá fogammal a nyaki izomzatát!
És mindez nem elég, faltam az osztrigákat,
Homárt és kaviárt, mindazt, mi víziállat,
Úgy siettem ide, hogy még a fű között
Agyontapostam egy sor hangyát is... ötöt!
(Dúltan mutatja öt ujjával)
Tárt karral rohanok, mint egy rút rinocérosz,
S most jön Hippolitosz, s nem értem, mire céloz.
Megátkozlak tehát, sújtsdon agyon az ég...
(Félbre)
Meg bérencem, azért a néhány ezresért.
(Fiához, intőleg)
Vigyázz, a csillagok állása úgy ne hozza,
Hogy lábad betegyed ide, a honi koszba.

(Megzavarodik)

Várjunk, nem, nem így volt...

(Elővesz egy papírt, megkeresi)

Ahá, megvan!

(Szaval fennköltén)

Vigyázz, ne hozza úgy az égi csillagállás,

Hogy eme partra tedd a lábadat, te csámpás!

Héraklész oszlopán ha messze túl boroznál,

Még úgy is túl közel lennél, te csalfa rozmár.

Hippolitosz arcát kezébe temetve elvánszorog

PANOPE *(beront)*

Cédra dühöng, uram, s mi nem bírunk vele!

Nagy kupacban hever száz búcsúlevele.

Vázát, tányérokat összetördelt halomszám,

És minden párfümöt megivott már a polcán.

Egy csepp alkoholért ölni tudna szegény,

Elvonó óta nem láttam ilyennek én.

Bort, sört, rumot ide, mert különben az antik

Végzet lesújt, s nejed kinyír minden brigantit!

THERAMÉNÉSZ *(líhegve jön)*

Jaj, borzalom, uram, iszonyú döbbenet,

Rettentő vízió, förtelmes látlelet...

Idegem tépdesi e szörnyű tusa kínja,

Importálom neked, miként a tust ma Kína.

Mentünk búskomoran, mi zordon katonák,

Fiad és társai, árkon és bokron át.

Vizen és tűzön és falon, sziklákon által

(Valaki fel akart robbantani gránáttal).

Tengerből vartyogó, bősü üvegszemü lény

Kélt, egy Loch Ness-i szörny, vénséges ősböleány,

És megrázta magát, miként a váltóáram,

Rezegtünk mind, miként bacillus a pohárban,

Csakis a te fiad tépte ki a szivét,

Szívta ki ereit, nem is tudom, miképp.

De jaj, hiába is volna itt a halandzsa,

Fiadra iszonyút csapott az állat mancsa.

Aztán jött Cédra, és ledöfte fiadat,

A sárkány vére hát rögvést torkán akadt.

Aztán Arícia loholt lélekszakadva,

Sebből a buzogányt, mint vad szigonyt, kikapta,

S a rémes jatagánt, lándzsát, kopját, dzsidát

Cédrába vágta hát, amért ilyet csinált.

Mint meztelen csigák, omlottak a belek ki,

Láttunk holttesteket tocsogva hemperegni,

Megjött Oioné, s a gyilkos kelevézt
 Aríciába úgy mártja, az odavész.
 A fákról csüng a vér, és kifordult szemekkel,
 Kitépett hajjal ott némberek fekszenek el.
 Oioné szegény zaklatott volt kicsit,
 Csinált gyorsan tehát egy szép harakirit.
 Ettől izmosodik ám a drámai feszkó,
 A kancsi istenek mondják az égből: „Ez jó!”

THÉZEUSZ Jaj, én meg siratom mindjüknék pusztulását,
 Nem kell kesztyű, se muff többé, se forró lábzsák.
(Hüppögve, tragikusan leül)

Sumonyi Zoltán

VITÉZ NAGYFALUI TOLDI MIKLÓS SZERELME ÉS EGYÉB KALANDJAI

Regény – részlet

„Mint ha páasztortúz ég őszi éjszakákon... Rémlík, mintha látnám termetes növést” – jó, értjük, de elég legyen a pimaszkodásból, ha nem akarok igazgatói intőt! Vagy főtítkárit. (Akadémiai!) Tehát:

Arany erotikájáról készítettem rádióműsort a múlt század nyolcvanas éveiben Vas Istvánnal. Vas bámulatos memóriával hosszan idézte a példákat, s főleg a TOLDI SZERELMÉ-ből, de folytatta és ki is egészítette az Arany által elhallgatott sorokat, amelyeket a Mester, előbb egyértelmű helyzeteket teremtve, a fantáziánkra bízott. (Örzsé alig félreérthető viselkedését Piroska ágyában, Eszter és Toldi fülledt erotikával előkészített találkozását, Piroska és Tar Lőrinc mézesheteit például. „A vérnek is abban lehet egy kis része: / Nem epe a mézes hetek ifjú méze.”) – A realista kikacsint az édes romantikából!

Akkor olvastam el újra a TOLDI SZEREL-

MÉ-t, a trilógia leghosszabb, legizgalmasabb, de legkevésbé ismert középső részét, amely olyan, mint egy bekormozott vilánykörte; hiába ég belül az izzó, valami láthatatlan korom homályban tartja a nagy ívű és sok szálon futó verses kalandregényt. (Szerelem és féltékenység, gyilkosság és bosszúhadjárat, tetszhalál és sírrablás; a Shakespeare-mesék fele benne van!)

Most aztán a Helikon Kiadó irodalmi vezetője, felbuzdulván Batthyány-trilógiámon, megkérdezte, hogy írnék-e olyan történelmi regényt, amelyik az *iskolai kötelező olvasmányokhoz* is „csatlakoztatható” lenne? – „Jó, akkor megírom a TOLDI-t!” – vágtam rá komolytalanul. Hanem a kiadó komolyan vette az én léha válaszomat, s erre már csak egyet tehettem: megkísérelni a szinte lehetlent. És ha az „égi és ninivei hatalmak” engedik, karácsonyra megjelenik a kalandregény.